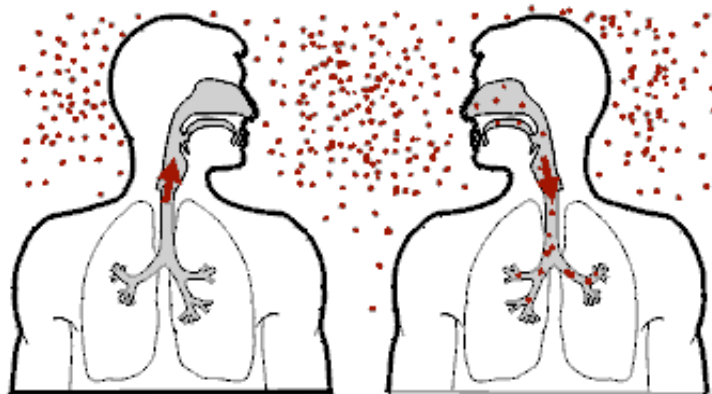

Fakamatala ma'ae kau fehokotaki mo e TB

Ko e hā hono 'uhinga 'oku mau fetu'utaki atu ai fekau'aki mo e TB (Tuberculosis)?

Kuo fakapapau'i koe ko ha toko taha kuo fehokotaki mo ha taha 'oku TB. Koe'uhi' ko e mahaki pipihi 'eni, 'oku 'i ai leva ha fakatu'utāmaki kuo ulufia koe 'e he siemu ko ia 'oku ne fakatupu 'a e TB. Ko ia ai 'oku mau fokotu'u atu ke ke fai ha ngaahi sivi 'a ia te mau lava ai 'o vakai'i pe kuo ulufia koe 'e he TB pe 'oku ke ma'u tokamu'a 'a e mahaki TB. Te mau ala fokotu'u atu 'a e faito'o pe ko ha toe me'a ke fai, ka 'e fakafalala ia 'i he ngaahi ola 'o e sivi'.

Ko e hā 'a e TB?

Ko e TB ko e mahaki 'oku lava 'o faito'o pea 'oku tupu ia mei he ulufia 'e he *Mycobacterium tuberculosis*. 'Oku fa'a uesia 'e he mahaki' 'a e ma'ama'á, ka 'oku ne lava 'i he taimi 'e ni'ih'i 'o uesia 'a e ngaahi kongā kehe 'o e sinó, hangē ko e lymph glands, kofuuá, hui' moe hā fua.

Ka 'oku 'ikai ke u 'ilo 'e au ha taha 'oku TB!

'Oku 'ikai te ke ala 'ilo 'e koe 'oku TB 'a e toko taha kuo ke fehokotaki mo iá. 'I hono faito'o fakapulipuli 'a e TB kotoa, 'oku 'ikai leva ke mau lava 'o tala atu pe kohai 'a e toko taha ko iá. Kaekehe, kuo fai fakapotopoto 'a e toko taha ko iá 'o fakahā koe ko ha taha kuo fakae'a ki he mahaki'.

'Oku anga fēfē 'a e ulufia 'a e kakai' 'e he TB?

Koe siemu TB 'oku mafola ia 'i he 'eá 'i he taimi 'oku tae, mafatua, hiva pe lea ai ha taha 'oku ne ma'u 'a e mahaki TB 'i hono ma'ama'á pe mongá, 'o mafola ai 'i he 'eá 'a e fanga ki'i tulutā iiki. 'Oku lava leva ke mānava'aki ki loto 'e he kakai kehé 'a e fanga ki'i tulutā ni. Ko e tokolahi taha 'o e kakai' 'oku nau toki ma'u pē 'a e TB mei ha taha 'oku lahi e taimi 'oku nau feohi mo iá. 'Oku tātaaitaha 'aupito ke ma'u e TB mei ha taha hili pē ha ki'i fetaulaki faainoa pe taimi nounou. 'Oku 'ikai ke mafola 'a e TB ia 'i he ngaahi naunau faka'api hangē ko e hele, huhu, sepuni mo e ipu, peleti mo e ngaahi me'a peheé pe ko e telefoni'.

Te u lava fēfē 'o tala kapau kuo ulufia au?

'E lava 'o fai e ngaahi sivi' 'i he Kiliniki Fatafata 'i ho feitu'ú. 'Oku kau 'i he ngaahi sivi ni 'a e:

1. Sivi TB 'o e Kili' ('oku toe 'iloa ko e sivi Mantoux). Ko ha ki'i huhu 'eni 'oku malu mo si'isi' 'i he lalo kili' 'i he tafa'aki ki loto 'o e kau'inimá. 'E lava 'o 'asi ai pe 'oku ngali na'e ulufia koe 'e he siemu TB. 'E fiema'u ke ke foki hili ha 'aho 'e 2 ki he 3 mei he fai 'o e sivi' koe'uhi' ke faka'uhinga' 'a e olá pe 'oku ulufia koe pe 'ikai.
2. 'I he taimi 'e ni'ih'i 'oku ala fiema'u ha sivi toto pe ha toe sivi TB 'o e kili' ke tokoni ki hono faka'uhinga' ko ia 'a e ola 'o e'uluaki sivi'.
3. 'E lava ke 'asi 'i ha faka'ata 'o e fatafatá pe 'oku 'i ai ha fa'ahinga faka'ilonga 'o e TB 'i ho ma'ama'á. 'I he taimi 'e ni'ih'i, 'e ala 'asi 'i ha faka'ata 'o e ma'ama'á ha ngaahi faka'ilonga 'o e TB 'i he kuohili', 'o tatau ai pē kapau 'oku 'ikai te ke 'ilo' na'a ke ma'u 'a e TB kimu'a.

Na'aku huhu-ta'ofi BCG. 'Oku 'ikai nai ke malu'í au heni?

'Oku malu'í fakakonga pē 'e he BCG mei he TB pea lahi malu'í pē 'a e fānaú. Te ke lava pē 'o ma'u 'a e mahaki TB neongo na'a ke huhu-malu'í BCG.

Ko e hā e me'a 'e hoko kapau 'oku 'ikai ulufia au 'i hoku ngaahi sivi'?

Kapau 'oku 'ikai ulufia koe ho 'uluaki sivi', 'e toe alafai 'a e sivi ko iá 'i ha māhina nai 'e 2 ki he tolu. 'Oku fai 'eni koe'uhi' 'oku lava ke 'osi ha ngaahi uike mei he fakae'a ki he TB ke ngāue ho ngaahi me'a malu'í ki he sivi kili'. Ko ia ai, kapau 'oku fokotu'u atu ke fai ha sivi 'angaua, 'oku mahu'inga 'aupito ke ke ha'u ki he sivi ko'eni' ke fakapapau'i 'oku ke 'atā mei he ulufia 'e he TB. Kapau 'e kei hao pē mei he ulufia ho sivi', 'e 'ikai fa'a fiema'u koe ke fai ha toe fa'ahinga sivi.

Fēfē kapau 'oku ulufia au 'i hoku sivi TB 'i he kili' (Mantoux)?

Kapau 'oku positivi ho sivi', 'e ala fakafetu'utaki koe ki ha toketā sipesolisi TB, 'o fakafalala ia 'i he ola ho faka'ata fatafatā mo e ngaahi me'a kehe, 'a ia 'e talanoa 'a e neesi mo koe ki ai.

Ko ha positivi 'a e sivi TB 'i he kili' 'oku fa'a 'uhinga ia kuo ulufia koe 'e he siemu 'oku ne fakatupu 'a e TB. ('i he taimi 'e ni'ihī, ko e ngaahi sivi positivi 'oku vaivai' 'oku fa'a hoko ia 'i he kakai na'a nau huhu-malu'i BCG pe ko ha ngaahi 'uhinga kehe 'oku 'ikai fekau'aki ia mo e ulufia 'e he TB,) Ko e positivi 'a e sivi 'oku 'ikai ke 'uhinga pau ia kuo ulufia koe tupu mei ha'o toki fehokotaki mo ha taha 'oku TB. Kapau na'ake nofo 'i ha fonua 'oku lahi ai 'a e TB, 'oku lahi leva 'a e faingamālie na'e ulufia koe. Ko e meimei 1/3 'o e kakai 'o mamani' ne ulufia 'e he TB neongo 'oku hāhāmolofia 'i he kakai 'oku fa'ele'i 'i 'Aositelreliā ni'.

Ko e ma'u 'o e ulufia 'e he TB (ko ha positivi 'a e sivi TB 'i he kili') 'oku 'IKAI' 'uhinga ia kuo ke ma'u 'a e mahaki TB. Kaekehe, 'oku 'uhinga ia 'oku ke ma'u e ngaahi fakatu'utāmaki ki hono fakatupu e mahaki TB. Ko e lahi 'o e fakatu'utāmaki 'oku fakafalala ia 'i he ngaahi me'a lahi 'o kau ai 'a e taimi kimui ni na'e ulufia ai koé ('i hono fakalea 'e tahā, pe na'e ulufia koe pe 'ikai 'i ho'o fehokotaki kimui ni'), ko ho ta'u motu'ā, pe 'oku 'i ai hao toe ngaahi tu'unga fakafaito'o pau pe 'ikai. 'E talanoa'i 'e he neesi' pe toketaā 'a e me'a ni mo koe.

'E lava 'o faito'o 'a e ulufia 'e he TB?

'E lava 'o faito'o 'a e ulufia 'e he TB ke tokoni ke ta'ofi 'a hono fakatupu 'o e mahaki TB 'i he kaha'ú. Ko e faito'o ko'eni' 'oku fa'a kau ai 'a hono ngāue'aki 'o e faito'o 'oku mau ngāue'aki ki hono faito'o 'o e kakai 'oku nau ma'u 'a e mahaki TB (isoniazid) 'i he 'aho kotoa 'i he māhina 'e ono ki he hiva. 'Oku 60% ki he 90% 'a e 'aonga 'oe faito'o ni ki hono ta'ofi 'o e mahaki TB 'i he kakai ko ia 'oku ulufia 'e he TB. 'Oku malu pē 'a e faito'o ni, tautautefito 'i he fānaú. Kapau 'oku fokotu'u atu e faito'o ni 'e ho'o toketaā, te ne toe tala atu hono ngaahi lelei mo e ngaahi fakatu'utāmaki 'o e faito'o ni.

'Oku toe 'i ai ha fa'ahinga fetongi ki hono fai 'o e faito'o ni kapau kuo ulufia au 'e he TB?

'Io. Kapau ko ho fakatu'utāmaki ki hono fakatupu 'o e mahaki TB 'oku ma'ulalo (pea tautautefito kapau ko ho fakatu'utāmaki ki he ngaahi ola kovi mei he faito'o 'oku 'IKAI ma'ulalo), 'e ala fe'unga leva ke ngāue'aki ha founga "tatali mo sio". 'I he founga ni, 'oku mau fa'a fokotu'u atu 'a e me'a ke muia 'a e faka'ata fatafatā 'i ha ngaahi vaha'a-taimi 'i he ta'u 'e ua hono hokó. 'Oku mahu'inga ke 'ilo'i 'a e ngaahi faka'ilonga tokamu'a 'o e mahaki TB, 'a ia 'e ala hoko 'i ha fa'ahinga taimi pē, lolotonga pe kimui 'i he taimi ko'eni 'oku muia ai e faka'ata fatafatā, pea ke 'alu ki he Kiliniki Fatafata 'i ho feitu'ú kapau 'oku hoko 'a e ngaahi faka'ilkonga ni.

Fēfē kapau 'oku kei 'i ai ha'aku ngaahi frehu'i?

Kapau 'oku 'i ai ha'o toe ngaahi fehu'i, pe 'oku 'ikai ke ke mahino'i ha ni'ihī 'o e ngaahi fakamatala 'i he ki'i pepá ni, kātaki 'o kole ke lea ki ha taha 'o e kau neesi pe kau toketā 'i he Kiliniki Fatafatā 'a ia te ne fiefia ke fakamatala'i atu 'a e ngaahi me'a kia koe.

Ki ha toe fakamatala fekau'aki mo e TB, kātaki 'o kole ki ho'o Kiliniki Fatafatā ha'o tatau 'o e NSW Health Tuberculosis Fact Sheet (Pepa Fakamatala 'o e TB 'a e Mo'ui 'a NSW) pe vakai ki he tu'asila ngaluope ko'eni':

<http://www.health.nsw.gov.au/Infectious/factsheets/Pages/Tuberculosis.aspx>

<http://www.health.nsw.gov.au/Infectious/tuberculosis/Pages/tuberculosis-factsheets.aspx>

(fakamatala 'i he ngaahi lea kehe mei he 'Ingilisi')

Ko e ngaahi fakaikiiki ki he ngaahi Kiliniki Fatafata 'i NSW 'e lava 'o ma'u ia 'i he tu'asila kupengaope ko'eni':

<http://www.health.nsw.gov.au/Infectious/tuberculosis/Pages/chest-clinics.aspx>